

ЕДНОСЪСТАВНИ ГЛАГОЛНИ ИЗРЕЧЕНИЯ, БЕЗЛИЧНИ ГЛАГОЛИ, ПРЕДИКАТИВИ И ФОРМИ НА ИЗРАЗЯВАНЕ НА СУБЕКТИВНОСТ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

МАКСИМ СТАМЕНОВ

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

maxstam@bas.bg

Един от съществените аспекти на понятието за субективност, предложено от Емил Бенвенист (Бенвенист/Benveniste 1966), се заключава в тезата, че в езика са налице на първо място две части на речта, при които това понятие намира директен израз във формата на граматично лице – това са личното (и притежателното) местоимение и глаголт. При двусъставните изречения лицето на номинално или прономинално изречения подлог трябва да се съгласува с лицето на финитната глаголна форма, която заема позицията на сказуемото, така че това са частите на речта, които трябва да участват при формирането на двусъставни изреченски структури. Като стъпваме на тази теза, тук ще разгледаме възможностите за реализация на категорията субективност с оглед на начините на използване на тези части на речта в случаите, когато политиката на съгласуване между тях при формирането на изреченски контур се нарушава, както това е при едносъставните глаголни изречения в българския език.

Ключови думи: едносъставни глаголни изречения; безлични глаголи; предикативи; субективност; егоцентричност; съгласуване на главните части в изречението; български език

SUBJECTLESS SENTENCES, IMPERSONAL VERBS, PREDICATIVES AND SUBJECTIVITY-EXPRESSING FORMS IN BULGARIAN

MAXIM STAMENOV

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

maxstam@bas.bg

One of the essential aspects of the concept of subjectivity proposed by Émile Benveniste (1966) is related to the idea that there are only two parts of speech in the language where the category of subjectivity is directly expressed in the category of grammatical person – these are (personal and possessive) pronouns and verbs. In sentences comprising a subject and a predicate, the person of the nominally or pronominally expressed subject must agree in person with the finite verb form (predicate). Taking this

assumption as a point of departure, I consider the possibilities for realising the category of subjectivity in the cases where (pro)noun – verb person agreement is violated, as in the so-called subjectless sentences in Bulgarian.

Keywords: subjectless sentences; impersonal verbs; predicatives; subjectivity; egocentricity; agreement between the main parts of the sentence; Bulgarian language

1. Увод за субективността като категория на езика

Субективността е твърде широка категория и в най-общ смисъл означава начините, по които използващият езика проявява себе си с неговите средства като индивид или като член на оценяваща или нормативна общност (на базата на включващо *ние* и/или *вие*).¹ По отношение на тълкуването на нейния обхват и съдържание обаче са налице значителни размивания в представите и понятията (вж. например Падучева/Paducheva 2018). За подходяща ориентация на първо място би трябвало да се посочи кои са основополагащите езикови средства, които се използват за целта. На български субективност може да се изразява на граматично равнище с помощта на три лица, две числа и три рода. Неслучайно това са и категориите с оглед на които се реализира съгласуването на подлога и сказуемото в изречението. Към споменатите може да се добави и падежът, доколкото маркировките според падеж са налице при личните и притежателните местоимения. Субективността може да представлява също, както ще видим, и компонент на лексикалното значение на определени класове думи и на първо място на глаголите, доколкото използването им автоматично имплицира реализацията на субективност от определен характер.

Ориентация във възможностите да се моделира по систематичен начин понятието за субективност ни дават публикациите на Емил Бенвенист (Бенвенист/Benveniste (1974)).² Това той прави в най-еднозначен вид в четири статии, включени в цитирания сборник – „За субективността в езика“ (1958), „Природата на местоименията“ (1956), „Темпоралните отношения във френския глагол“ (1959) и „Структура на отношенията между лицата при глагола“ (1946).³ В тези свои публикации той обсъжда възможностите за реализация на субективността въз основа на начините на нейната имплементация в категорията лице при личното местоимение и при глагола.

Добре известно е, че в неговата теория първо и второ лице се тълкуват като същински лица, доколкото те отправят при речевия акт към този, който се изказва, и този, към когото този акт е адресиран. Трето лице не е лице, тъй като в него може да намери израз не само лице, но и предмет от всякакво естество: „Във формалния клас на местоименията тъй нар. местоимения в „трето лице“ по своята природа и функции коренно се различават от *аз* и *ти* /... / те заменят или повтарят различни материални елементи на изказването“ (Бенвенист/Benveniste 1974: 290). Трето лице е лицето, в което се съобщават обективните факти, както това например е в *Земята се върти*. С други думи, трето лице е лицето, което поражда въз-

можността дадени ментални съдържания да се представят като отразяващи обективното състояние на нещата в света около нас. По тази линия преминава границата между субективно и обективно в начина на представяне на езиковоспецифичните ментални съдържания. Съществено за нас в тази теория е, че субективността в езика стъпва на първо място на *аза* като знак, с чиято помощ субектът се превръща в обект на самосъзнанието, както това е например в (1):

- (1) Вчера ядох баница.
- (2) Аз казвам, че вчера ядох баница.
- (3) Ти казваш, че вчера яде баница.
- (4) *Той казва, че вчера яде баница.
- (5) Той казва, че вчера е ял баница.
- (6) Свидетелят казва, че вчера *е ядял* баница в кухнята, когато *чул* подозрителен шум в хола.

В (1) имаме не един а два субекта, които трябва да бъдат идентифицирани един с друг именно поради това, че единият от тях е субект на изказването, а другият е субект на действието. Субектът на изказването е този, който изрича (1). Субект на действието е този, който е изял баницата вчера. Основанието, въз основа на което ние идентифицираме обекта на съзнанието (*аза* на действието) и субекта на изказването (самоосъзнаващия се субект), е употребата на личното местоимение *аз* в първо лице.

При (2) ние имаме акт на самоосъзнаване какво правя като изказващ се. В случая обект на самосъзнание е не яденето на баница, а осъзнаването на себе си като такъв субект, който вербализира собственото си действие. Повече възможности за рекурсивно самоосъзнаване на *аза* като такъв не са дадени в езика, т.е. **Аз казвам/смятам/твърдя, че казвам, че вчера ядох баница* е неприемливо.

В (3) виждаме, че подобна координация между времената в главното и в подчиненото изречение е възможно във второ, но не и в трето лице, както проличава от (4). Правилният начин на изразяване в трето лице в този случай е с помощта не на аорист индикатив, а на перфект индикатив или на аорист, но в преизказно наклонение в подчиненото изречение, както това се вижда от (5).⁴ Аористът в този случай маркира директна ангажираност с действието в миналото от първа ръка, докато перфектът е неутрален в това отношение и засяга констатацията за наличие на резултат от минало действие. Ефекти от този характер, които засягат отношението на времената и начините на действие при глаголите с оглед на възможностите за изразяване на субективност в тях, се констатират и коментират от Бенвенист в статията, посветена на отношенията на времената при френския глагол (Бенвенист/Benveniste 1974б: 270–284).

При *Петър вчера яде баница*, където субектът на действието е в 3 л. ед.ч., подобна идентификация на говорещия субект с Деятеля е невъзмож-

на именно поради това, че субектът на действието в изречението е в трето лице, докато субектът на изказването е в първо лице. В този смисъл еднозначният начин да припознаеш себе си в собствената реч, е чрез употребата на лично местоимение в 1 л. ед.ч. Най-голямото отклонение в това отношение, което съм открил в реален литературен текст, а не в измислен за този повод пример, се дължи на Стоян Заимов:

- (7) Че старецът черкезин е ударил всред челото Ботева, това се констатира не само от самите очевидци на смъртта му, но и от следущето обстоятелство: Заимов (след разбегването на въстаниците от черквата „Възнесение“ и след клането във Враца), облечен в женски дрехи, с паничка в ръка, случайно минал покрай набучените на колове глави около градския часовник; той познал главата на Ботева по челото, носа и белега от лявата страна на челото; посред челото зеела дупка, а носът, лицето и брадата били оцапани със запечена кръв (Заимов/Zaimov 2004: 338).

В случая Стоян Заимов разказва свое собствено свидетелство за съдбата на Христо Ботев в трето лице (именува се като Заимов) и в преизказно наклонение, т.е. в максимално дистанциран от себе си начин! След провала на въстанието и клането във Враца той, преоблечен в женски дрехи, се опитва да избяга от града. В този вид минава покрай градския часовник и вижда с очите си набучената на кол глава на Ботев, когото той добре е познавал и който според плановете на революционния комитет е трябвало да влезе в града начело на своята чета при планираното обявяване на въстанието. Най-вероятно изключителната травматичност на преживяването мотивира Заимов да говори за случилото се по този начин, за да се опита да се дистанцира от него и така да го представи „обективно“.

Както беше споменато, един от съществените аспекти на теорията на Бенвенист в цитираните по-горе негови статии е тезата, че в езика са налице само две части на речта, които изразяват по директен начин категорията субективност във формата на граматично лице – това са личното местоимение и глаголт, както и фактът, че в двусъставните изречения лицето на номинално или прономинално изразения подлог трябва да се съгласува с лицето на финитната глаголна форма, която изразява сказуемото. За каноничен подлог (и на първо място това се отнася до личното местоимение *аз*) в двусъставните изречения от формална гледна точка се смята този, който: (а) се реализира в именителен падеж; (б) контролира съгласуването с предиката; (в) контролира неличните глаголни форми; (г) свързва възвратното местоимение (Осенова/Osenova 2019: 176). Като стъпваме на тази ориентация от семантична и формална гледна точка, тук ще разгледаме възможностите за реализацията на категорията субективност с оглед на начините на използване на личните местоимения, глагола и предикативите в случаите, когато съгласуването между тях при формирането на изреченски контур се нарушава.

2. Едносъставни глаголни изречения и начините на кодиране на субективност в тях

В българската синтактична традиция се приема, че в българския език са налице три основни вида едносъставни (безподложни) глаголни изречения – безлични, неопределенолични и обобщенолични (вж. Георгиев/Georgiev 1983: 82–96; Недев/Nedev 1985).⁵ Разграничението по видове между тях е на базата на възможностите за реализация на категорията лице на глагола с оглед на неговата синтактична проява при липса на съгласуване между подлог и сказуемо в структурата на изречението. Доколкото в обсъжданите видове изречения подлогът по дефиниция не е експлицитно проявен, тук липсва съгласуване по лице и число със сказуемото.

2.1. Обобщенолични изречения

Обобщеноличните изречения са едносъставни изречения, чиято главна част е изразена с глагол във 2 л. ед.ч. или в 1 и 2 л. мн.ч. При това положение една от посочените лични форми на глагола става общовалидна и на тази основа придобива обобщено значение. Изреченията от този вид се свързват с обобщено представяне на действието в плана на неговата нагледност или специфична модална оцветеност. С това се цели изразяването на субективни по своя характер значения, като сигурност, убеденост, интензивност на преживяването и под. Те придават на израза характерни възможности за пластично изображение с ангажиране на говорещия със съдържанието на изказването:

- (8) *Ходши, избикаляш, вардиш се, току-виж, че си попаднал в примката, гдето се най-ненадееш, или пък така, сляпата, отиваш на устата на шишинетата, заслепен и полуубит от немилостивия глад (Стоянов/Stoyanov 1977: 552).*

Ст. Георгиев (Георгиев/Georgiev (1983: 87) посочва като силно впечатляващо откъм своята изобразителна сила използването на т.нар. повествователен императив, при който поставянето на глагола във 2 л. ед.ч. „субективизира“ разказа, защото авторът по този начин влиза в пряк досег и с читателя, и с героите, към които се обръща, а заедно с това включва и себе си в споделените действия, емоционални и мисловни процеси:

- (9) Но върви ли се? Нош черна и страшна, небе и земя, пространство и гора – братски си подали ръка, а трябва да се върви за хатъра на душицата. И какъв вървеж, боже мой! Три пъти *пристъпи* – пет пъти *падни*, десят пъти се *обърни* – двайсе *се ослушай*. И дали право *пътуваш*, т.е. дали именно към Троян *вървиш*, това е второстепенен въпрос. (Стоянов/Stoyanov 1977: 642).

Примерът (9) от „Записките“ идва да ни убеди колко умело Захарий Стоянов използва на различни места в текста си не само обобщенолични, но и неопределенолични и именни едносъставни изречения, за да придаде

убедителност и експресивност на своя разказ и по този начин да накара читателя непосредствено да съпреживее разказваните събития.

Прототипна за този вид изречения е употребата на 2 л. ед.ч. при което имаме налице обобщение на две различни равнища на абстракция спрямо стандартното значение, което се приписва на 2 л. ед.ч. в двусъставните изречения. На първо място, както се вижда от пример (9), това е начин за включване в действието не само на този, който разказва за преживяванията си, но и на слушателя или читателя на неговия разказ. На второ равнище, както изтъква Брезински (Брезински/Brezinski 1984: 29–30), 2 л. ед. число се използва за обобщение на всички евентуални говорители и слушатели, които биха могли да се окажат в положението, което се описва от съответното едносъставно изречение. Най-еднозначно подобна генерализирана употреба на 2 л. ед.ч. можем да открием в пословици, поговорки, сентенции, народни максими и под., като *Залудо работи, залудо не стои* и т.н. Подобен начин на употреба се осмисля и като т.нар. повествувателен императив (вж. Брезински/Brezinski 1984: 31–32), като в *Иди и убеждавай вълка да не яде агнето*.

Обобщеността може да придобива различен облик с оглед на използваната форма на лице. *Ти* се употребява за обръщение към слушателя/читателя и към себе си едновременно. *Ние* и *вие* разпределя тази двойствена функция според начина на включеност по следния начин. Второ лице мн. ч. предполага приобщаване, както това е в *Погледнете народната поезия, дето са се отразили народната душа, живот и мироглед* (Ив. Вазов), а първо лице – включеност, както това е в *Доживяхме да видим и такава чудо*.

Правени са опити за класификация на основните семантични класове глаголи, които намират място в обобщеноличните изречения. Ст. Георгиев посочва измежду тях такива, които именуват дейност, обяснение или разсъждение, установена истина, вметнати като уточнение на изказана мисъл и под. Той изтъква, че поставянето на глагола във 2 л. субективизира разказа, защото с помощта на тази употреба авторът влиза в пряк досег с читателя и/или с героите, към които се обръща, а заедно с това включва и себе си в общите действия и мисловни процеси като преживяващ или съпреживяващ ги (Георгиев/Georgiev 1983: 86–87). Ив. Недев (Недев/Nedev 1985: 66) също отбелязва, че този вид изречения се използват като подходящо средство за разкриване на различни мисли, чувства и преживявания, които говорещият смята, че не е подходящо да разкрие като лични. Всички тези класове глаголи по един или друг начин отправят към света на субективните преживявания, мисли и оценки, които обаче не се проектират директно егоцентрично, а приобщаващо – било в 1 или 2 л. мн.ч. или 2 л. ед.ч. Тази характеристика на приобщаване би трябвало да се изведе като водеща функция при употребата на този вид изречения.

Характерно за обобщеноличните изречения е и обстоятелството, че в определени случаи номинално в тях се появява съществителното *човек*, но то няма характера на подлог. В случая то изпълнява експлетивна функция, подобна на *то* в *То се било развиделило*.

2.2. Неопределенолични изречения

Неопределеноличните изречения се дефинират като едносъставни изречения, чиято главна част е изразена с глагол в 3 л. мн.ч. със значение за неопределен субект на действието или състоянието. Така кодираният субект изразява третолично неопределен колективен или институционален фактор, които не се персонифицира по никакъв друг начин освен с това, че се отнася до „другост“, която е извън припознаваната субективност в лична или колективна форма в 1 и 2 л. ед. и мн.ч. Така в *Казват, че той бил добър тенисист*, този, който формулира това изречение, посочва като източник на своята информация неопределен субект или субекти, като при това не поема ангажимент и за достоверността на чуто, което се маркира допълнително в подчиненото изречение на приведения пример с евиденциална форма на глагола. Това е основният начин на български да се имплицира „чужда“ субективност в неопределен облик. Ив Недев (Недев/Недев 1985: 30) посочва, че действащото лице при този вид изречения съществува, но не се назовава, тъй като не е важно от гледище на комуникативния акт или пък е неизвестно на говорещия. Неслучайно опитите за категоризация на класовете глаголи, които могат да се използват за формиране на неопределенолични отношения, са в посока на глаголи за говорене, именуване и за дейност, където обект на внимание е обектът на глаголното действие, а не неговият деятел или източник (Георгиев/Georgiev 1983: 83). Употребата от изказващия се на такъв вид изречения автоматично имплицира дистанциране от маркирания от глаголната форма неопределен откъм своята референциална стойност субект. Нищо чудно при това положение, че най-близо до неопределеноличните изречения, като *Искат да си свършим добре работата*, са безличните изречения, като *От нас се иска добре да си свършим работата*, където формалното ограничение е за употреба на 3 л. ед.ч.

2.3. Безлични изречения

Безлични са едносъставните изречения, чиято главна част се изразява с глагол или копула в 3 л. ед.ч., при които не се посочва активен Деятел. Те са два основни вида – с финитен глагол или с предикативна конструкция, която се състои от спомагателен глагол (*съм, ставам, бивам*) и предикатив (прилагателно, наречие, съществително, предложно съчетание). С тях се изтъква нещо ставащо или някакво състояние или оценка, които се представят без идентификация на Деятеля им. Този вид изречения се разграничават от останалите едносъставни по своя характер, доколкото при него не може да се мисли за никакъв субект не само в първо, но и във второ и тре-

то лице. Тази особеност се маркира граматически с фиксиране на глаголната форма до неутралното 3 л. ед.ч. На формална основа безличните изречения най-еднозначно противостоят по линия на категорията число на неопределеноличните, при които глаголят е маркиран в 3 л. мн.ч. със значение на неопределен субект на действието или състоянието.

2.3.1. Безлични изречения с глагол

При безличните изречения с глагол субектът на действието остава непроявен, разтваря се в действието като негов признак, като за сметка на това иманото предвид значение изпъква едновременно с по-голяма интензивност на действието и по-висока степен на обобщеност, което представлява твърде специфична комбинация откъм възможностите за изразяване на субективност. Това проличава в примери като (10):

- (10) Балканът реве сърдито, букове падат, клонища скрибуцат от триене един от други, земя, небе и планини станали едно, – *трещи, плющи* – в действителност светът пропада (Стоянов/Stoyanov 1977: 574).

Разграничаваме невъзвратни и възвратни безлични глаголи. От формална гледна точка първите могат да бъдат със свободна или задължителна съчетаемост. При тези със свободна съчетаемост глаголят може да се съчетава с оглед на своето лексикално значение с обстоятелствено пояснение или понякога с непряко допълнение, които не са задължителни (срв. пример 10). С оглед на разпределението според семантични класове глаголи Ст. Георгиев/Georgiev (1983: 8–89) изтъква тези за протичане, за констатация и оценка, за природни състояния или за съществуване (с глаголите *има* и *няма*). Интересното в тяхната дистрибуция от интересуващата ни гледна точка е възможността за противопоставяне и съчетаване с тяхна помощ (с глаголи като *изглежда*, *излиза*, *струва*, *личи* и под.) на констатация и/или оценка на субективна основа. Така например употребата на глагола *личи* в (11) предполага констатация на някакъв външен белег, който става основа за определен извод или оценка, а в (12) *струва* директно изразява оценка дали си заслужава да извършиш, или не определено действие или дейност:

- (11) Личи, че не обичаш Атанас.
 (12) Не струва да се мъчиш толкова заради 10 лева.

Безличните глаголи за природни състояния и явления пък винаги се използват с оглед на някой, който ги преживява. Така *Навън притъмня* включва имплицитен възприемащ това природно състояние.

Другата основна разновидност безлични невъзвратни глаголи са тези със задължителна съчетаемост с пряко или непряко допълнение, което се изразява с винителна или дателна кратка форма на личното местоимение (*ме*, *ми*). По този начин преживяващият съответното състояние се лишава

от характерната за Деятеля като тематична роля активна позиция на вършител и придобива спецификата на Тръпник/Експериенцер, който се представя като засегнат от състоянието или действието, именувано от глагола. Очевидно е, че такъв Тръпник може да бъде само одушевено същество, така че тук субективността с първична ориентация към егоцентричност представлява основополагащ признак на тълкувания тип конструкции.⁶

Втората голяма група безлични глаголи са възвратните, които се характеризират с богата феноменология откъм възможностите за израз на съдържателна основа. Характерно за тях е, че те също както и невъзвратните се делят на такива, които се образуват без допълнение, и такива, които го изискват задължително при реализация в изречение.

Тези без допълнение (и без подлог) представляват едни от най-специфичните откъм имплицирана аргументна рамка глаголни форми. Сред тях се разграничават глаголи за природни състояния, за явления или общовалидни действия, тъй както ги класифицира Ст. Георгиев/Georgiev (1983: 91). Възможностите за изразяване на субективност, която включва този, който го казва, и този, към когото изказването е насочено, добре проличава в словоупотребите на З. Стоянов:

- (13) Но *върви* ли *се*? ... А трябва да *се върви* за хатъра на душицата (Стоянов/Stoyanov 1977: 642).

Сред глаголите от тази група са налице такива за възприятие, познание и говорене, като *говори се*, *чува се*, *вижда се*, *види се*, *знае се* и под. Необходимост и възможност се изразяват чрез комбинация от модален глагол плюс възвратно-непреходен глагол, при което и двата глагола са безлични, както това е в *А трябваше да се върви, потерята на другия ден пет пъти щеше да бъде по-многобройна* (Стоянов/Stoyanov 1977: 654). Включването на модалност в такива случаи имплицира субективност при осмислянето на глаголните действия, назовани от безличния глагол, още повече с оглед на неговия характер – с липсващи подлог и пряко допълнение в неговата аргументна структура.

Безличните възвратни глаголи със задължително непряко (дателно) допълнение представляват от формална гледна точка група, която е комплексна по своята структура на другата – на безличните възвратни глаголи, при които задължително не е налице позицията на подлог и пряко допълнение. Глаголите от тази група са едни от най-специфичните откъм възможностите да се изразява субективност. Освен за душевни състояния (*спи ми се*), за мисловна дейност и преживявания (*струва ми се*, *вярва ми се*, *сторва ми се*), за желаня и волеизява (*иска ми се*, *ще ми се*), с подобни глаголи се изразява и дейност в полза на дадено лице, като позицията на подлога е елиминирана чрез използване на страдателната форма на съответния преходен глагол (*помага му се*, *обади му се* и под.) (Георгиев/Georgiev 1983: 92).

2.3.2. Безлични изречения с предикативни думи

Това са безлични изречения, които се формират чрез употребата на предикативна дума (прилагателно, наречие, съществително) и форма на спомагателния глагол *съм* или негови алтернативи, които изпълняват тази функция (*бъда, стана*). Противопоставянето при тях на формална основа е с оглед на липсата или наличието на непряко допълнение. С тази формална разлика корелира и твърде съществена семантична особеност, която ще бъде изтълкувана по-долу.

Характерно за предикативите без непряко допълнение е, че те предлагат оценка на определено положение, явление или действие според неговата същност или спецификата на въздействието върху субекта на изказването. Явлението обикновено бива експлицирано с помощта на подчинено подложно изречение, както това е в *Ясно е, че ситуацията не може повече да се търпи*. Това е субективна оценка на характера на ситуацията, която изказващият се прави и с която той приканва неговите слушатели да се съгласят.

Близки по своето съдържание са и другите групи предикативи, които се използват без непряко допълнение. Такива са тези за оценка на въздействие, като *лошо, добре, тежко, леко, лесно, трудно* и под., за субективно впечатление, като *странно, естествено, обичайно* и под., или за обща оценка по линията на положително-отрицателно по етична или прагматична линия, като *хубаво-лошо, справедливо-несправедливо, харно, право* и под. Става въпрос за критерии за оценка, които могат да бъдат субективни или такива на общоприета инстанция, каквато е споделяната на етична основа. Съществуват групи предикативи, които се разпознават като израз на съчувствие, за субективно маркирана значимост, за вероятност и предположение, възможност, достоверност, а така също, и може би на първо място, за състояние от околната среда, които имат отношение към състоянието на индивида, който ги преживява, както това е в *глухо, людно, мразовито* и под. (по-подробно вж. Георгиев/Georgiev 1983: 94).

Изреченията с предикативи със задължително непряко допълнение имат друго разпределение на семантичен принцип. При тях такива за израз на модални отношения и за природни състояния отстъпват на тези за вътрешни състояния и за оценка. Комбинацията между различни видове безлични изречения отново може да се илюстрира с пример от „Записките“ на Захарий Стоянов:

- (14) *Затреця, заплюця* наоколо, заскрибуцаха клонищата, опрени един с друг, *стана страшно, стори ни се*, че се събарят цели гори, че се отваря небето, че целият свят иска да се разруши, вселената да пропадне! (Стоянов/Stoyanov 1977: 531–532)

Всички видове безлични изречения, употребени в сложното (14), идват да ни предадат ведно непосредственото впечатление на разказвача за бу-

рята, жертва на която стават въстаниците от четата на Георги Бенковски, сред които е и той по време на своите митарства по Стара планина след разгрома на Априлското въстание.

2.4. Статус на определеноличните изречения на фона на безличните, неопределеноличните и обобщеноличните

На фона на представените обобщенолични, неопределенолични и безлични изречения случаят с определеноличните изглежда поне отчасти по различен начин, независимо от това че Ст. Георгиев (1983) ги причислява към едносъставните глаголни изречения. Р. Ницолова (Ницолова/Nitsolova 1986: 43) ги идентифицира като граматикализирани с оглед на задължителното изпускане на личното местоимение в именителен падеж, но, забележете, че това е най-вече вярно в 1 л. ед.ч.: *Поздравих пролетта, поздравих младостта...* 2 л. ед. и мн.ч. се използват преди всичко за израз на субективномодални значения – въпросителни, побудителни, възклицателни – и при тях по-скоро можем да говорим за изпускане, а не за блокиране на възможността за употреба.

Ив. Недев (Недев/Nedev 1985: 13) тълкува определеноличните като най-близки до двусъставните. Те се дефинират като едносъставни изречения, чиято главна част е изразена с глагол в 1 или 2 л. ед. и мн.ч., но означеното лице не получава отделен синтактичен израз. Използват се, когато субектът е включен в самата ситуация и не се налага неговото синтактично изразяване. При този вид изречения субективността произтича от включеността на участниците в комуникативната ситуация, в която се разгръща общуването с оглед на ориентацията да се упражни директно въздействие върху слушателя със съдържанието на разговора. Включеността тук е на комуникативни основания, така че маркировките върху глаголните форми са напълно достатъчни, за да се разграничи за кой от двамата контрагенти става въпрос в ролята на адресат на съответното изказване. Да добавим, че българският език по принцип разрешава изпускането на подлога, тъй като е т.нар. *про-дроп език*, което само идва да улесни обсъжданата тук възможност.⁷ В някои случаи наистина би било пресилено да се обозначава експлицитно иманият предвид подлог:

(15) Идвай тук!

(16) ??Ти идвай тук!

Изречението в (16) в съпоставка със стандартното (15) става приемливо в диалог само в случай на емфатична закана, както това би било в *Ти идвай тук, че иначе ще видиш дървен господ!* Повечето примери на употреба обаче предполагат възможност за поява на подлог и по този начин превръщането на определеноличните отношения в редовни двусъставни:

(17) Утре ще се разговорим (ние двамата с теб) по-надлъжко.

(18) Докторе, (ти) четеш ли вестника?

- (19) (Ние) трябва да се готвим.
 (20) (Ти) да не избягаш.

Специфичното за тях е, че изпускането на подлога, посочен в (17)–(20) в скоби, се дължи на използването им в комуникативна ситуация на директен контакт с адресата на изказването. Именно имплицираното взаимодействие предопределя изпускането на подлога в този вид изречения и по тази линия ни демонстрира специфичен начин за взаимно включване на субектите в съдържанието на техния разговор. Изглежда, че същинската граматикализация на безличността остава прерогатив на другите три вида изречения – неопределенолични, обобщенолични и безлични – където включване на подлог в синтактичната структура е невъзможно или намира място само в експлетивна реплика (*то, човек*).

Можем да обобщим, че за определеноличните изречения се смята, че подлогът не липсва, но е изпуснат, доколкото той трябва да е ясен от комуникативната ситуация. С други думи, включването на подлог в тях не ги прави аграматични, а по-скоро комуникативно неадекватни, т.е. излишни. Доколко при това положение е подходящо те да бъдат разграничавани наравно с другите видове едносъставни изречения, остава въпрос на конвенция при тяхното описание, тъй като те могат да бъдат причислени и към двусъставните, при които подлогът по една или друга причина може да остане непроявен. Вярно е, че *Ти си изпий чашата с мляко* вместо *Изпий си чашата мляко* обикновено се използва, когато в дадена комуникативна ситуация има повече от един възможен индивид, от който да бъде поискано да направи нещо, но невъзможността да се употреби друго лице се диктува тук от императивната форма на глагола, която изисква конкретен адресат в лицето на този, към който е било насочено това изказване. Единствено впечатляващо изключение представлява отбелязаната особеност по отношение на *аз*, т.е. при вербализирани актове на самосъзнание. При тях, както посочва Ницолова (1986: 43), имаме основания да говорим за задължително, т.е. граматикализирано, изпускане на проминално изречение подлог. С други думи, определеноличните изречения са едносъставни, *sensu stricto*, само по отношение на възможностите за израз на 1 л. ед.ч.

Статусът на определеноличните изречения изпъква най-еднозначно, когато се съпостави с този на обобщеноличните, където също широко се употребява 2 л. ед. и мн.ч. Докато последните се използват предимно в наратив, то определеноличните са в употреба при директно речево взаимодействие. Това ясно проличава при съпоставка на начина на употреба на императив в (21) спрямо повествувателен императив в (22):

- (21) *Изпий си зъбите.*
 (22) Три пъти *присъпни* – пет пъти *падни*, десет пъти се *обърни* – двайсе се *ослушай*. (Стоянов/Stoyanov 1977: 642).

3. Изразяване на субективност с безлични глаголи и предикативи

На лексикално равнище безличност се изразява с помощта на финитни глаголни форми, които се употребяват ексклузивно в 3 л. ед.ч., както и от предикативи без или със клитични лични местоимения във винителен и дателен падеж. По този начин имаме отново налице възможности за реализация на едносъставни изречения, при които съгласуване между подлог и сказуемо по лице липсва. Следва обаче да се отбележи, както посочва Стоянов (1983: 213), че и при безличните глаголи при тяхно включване в изреченска структура може да се изрази условно „субект“ на действието с личното местоимение за 3 л. ед.ч. ср.р.; срв. *То било валяло*.

Основните типове глаголи, които се идентифицират като безлични, се определят на базата на две основни възможности. На първо място това са глаголи от няколко основни семантични групи за субективни преживявания. Сред тях изпъкват такива за физиологически и психически състояния на лица, наличие или липса на нещо или модалност (срв. Маслов/Maslov 1982: 191), глаголи за междуличностни чувства, отношения и под., както и предикативи за физиологически и емоционални състояния и оценки. На второ място, става въпрос за безличните форми на преходни и непреходни глаголи, които са деагентивни и дефективни по лице, число и род (Ницолова/Nitsolova 2008: 227). Към тях трябва да се прибавят някои реципрочни глаголи (*мразим се, обичаме се*) и т.н. (по-подробно вж. Атанасов/Atanasov 2015).

Според Ст. Стоянов/Stoyanov (1983: 213) безличните глаголи означават главно природни явления (*вали, мръква*), телесни и душевни преживявания (*спи ми се, горчи ми*), изразяване на липса, възможност, необходимост и под. (*изглежда, стига*). Подобна дистрибуция предлага и Куцаров/Kutzarov (2007: 106), като отправя за по-нататъшни разграничения към книгата на Ст. Георгиев/Georgiev (1991: 79). К. Иванова отбелязва, че по отношение на залоговата си характеристика безличните глаголни форми се разглеждат в рамките на страдателния залог на глагола като негов безличен вариант (Иванова/Ivanova 1983: 254; вж. също Коева/Koeva 1996: 27).

Една характерна особеност на безличните глаголи е, че те могат да присъединяват подчинени *че-* и *да-*изречения (за особеностите на изречението комплементи и техните функционални еквиваленти *че-*изречения, *к-*изречения, *да-*изречения, малки изречения, номинализации и малки релативи вж. Коева/Koeva 2019; 2021). Когато обсъжда типовете безлични глаголи, Александрова/Aleksandrova (2019: 87) посочва, че са налице два основни техни класа, които могат да образуват прости синтактични групи с *да-*конструкция, т.е. да прибавят комплемент за съдържание на състояние, процес или действие, което се именува от безличния глагол:

- Същински безлични глаголи, съдържащи пълнозначна глаголна лексема (която понякога може да включва кратка местоименна форма и/или с частица *се* (*си*)).

- Безлични предикативни конструкции – съдържат форма за 3 л. ед. ч. на глагола *съм* в комбинация със съществително, прилагателно, наречие, страдателно причастие, кратка местоименна форма.

Сред същинските безлични глаголи Александрова/Aleksandrova (2019: 87) разграничава следните типове въз основа на основополагащото им разпределение на възвратни безлични глаголи без допълнение и възвратни безлични глаголи със задължително допълнение:

1. Глаголна форма за 3 л. ед.ч. (евентуално с приглаголна частица *си* с факултативен характер): (*не*) *бива, може, стане, трябва, личи (си), заслужава (си), потрябва* и др.;
2. Глаголна форма за 3 л. ед.ч. + кратка винителна форма на лично местоимение: *бива ме, боли ме, досмешава ме, мързи ме, доядее ме, (не) ме свърта* и др.;
3. Глаголна форма за 3 л. ед.ч. + кратка дателна форма на лично местоимение: *върви ми, втръсва ми, изнася ми, омръзне ми, потръгне ми, потръгва ми, скимне ми, хрумва ми* и др.;
4. Глаголна форма за 3 л. ед. ч. + кратка дателна форма на лично местоимение + частица *се*: *иска ми се, (не) ми се струва, гади ми се, пада ми се, падне ми се, прииска ми се, приисква ми се, свиди ми се* и др.;
5. Глаголна форма за 3 л. ед. ч. + *си*: *струва си* и др.;
6. Страдателни безлични форми в 3 л. ед.ч. с компонент *се*: *вижда се, казва се, иска се, съобщава се* и др.

Вижда се, че характерното за тях е оформянето им като глаголна форма в 3 л. ед.ч., използването на клитични форми на личните местоимения за вин. и дат. пад., както и изискването да присъединяват *да*-конструкции, които именуваат ментални съдържания от различно естество. Първите две особености ни ориентират в начина на маркиране на безличност на съответната конструкция, а третата – че става въпрос за операции с ментални съдържания, които не са фактивни, а са обект на нужди, желания и оценки. От споменатите 6 различни типа само последният дава регулярна възможност за присъединяване по-скоро на *че*-, отколкото на *да*-изречения, с евентуална промяна в значението на съответния безличен глагол. Подобна подмяна е възможна и при глаголи от типа на *досмешава ме, доядява ме* и под., които също може да се използват с *че*-изречения.⁸

Възвратните безлични глаголи са едни от най-специфичните с оглед на възможностите за изразяване на субективност, доколкото при тях е блокирана появата както на референциално ориентиран подлог, така и на пряко допълнение. При това положение те кодират преди всичко ментални съдържания на базата на техните аргументни рамки и комплементи при следната дистрибуция:

- глаголите за душевни състояния (*Спи ми се*) формират изреченска структура с непряко допълнение във вид на дателна клитика, с дублирано дателно допълнение (*На него му се спи*) или РР със съществително (*На капитана му се спи*);
- глаголите за мисловна дейност и преживявания (*струва ми се, вярва ми се, сторва ми се*) изискват фактивно *че*-изречение;
- глаголите за желания и волеизява (*иска ми се, ще ми се*) изискват *да*-изречение, което формулира обекта на това желание или целеполагане.

3.1. Субективност в безлични и дателни предикативни конструкции

Сред възможните безлични предикативни конструкции според Александрова/Aleksandrova (2019) разграничаваме следните на структурна основа, които могат да присъединяват *да*-, а някои от тях и *че*-изречения. Те именува мисловно съдържание, което е представено като фактическо или на модална основа:

1. Съществително + форма за 3 л. ед.ч. на съм: *срамота е, грехота е, щастие е, радост е, грях е, чудо е, време е, обида е, смелост е, позор е* и др.;
2. Съществително + кратка винителна форма на лично местоимение + форма за 3 л. ед.ч. на съм: *срам ме е, страх ме е, яд ме е* и др.
3. Прилагателно в ср.р. + форма за 3 л. ед.ч. на съм: *приятно е, страшно е, глупаво е, радостно е, полезно е, хубаво е, (не) е чудно, възможно е, важно е, честно е, късно е, срамно е, просто е, полезно е, вредно е, трудно е, лесно е, жалко е, редно е, правилно е, справедливо е, препоръчително е* и др.;
4. Прилагателно в ср.р. + кратка дателна форма на личното местоимение + форма за 3 л. ед.ч. на съм: *неудобно ми е, приятно ми е, радостно ми е, трудно ми е, смешно ми е, страшно ми е, мъчно ми е* и др.;
5. Наречие + форма за 3 л. ед.ч. на съм: *добре е, зле е, рано е* и др.;
6. Наречие + кратка дателна форма на личното местоимение + форма за 3 л. ед.ч. на съм: *добре ми е, зле ми е, рано ми е* и др.;
7. Страдателно причастие в ср.р. ед.ч. + форма за 3 л. ед.ч. на съм: *разрешено е, забранено е, казано е, позволено е, договорено е, заповядано е, разпоредено е, съобщено е, писано е* и др.;
8. Страдателно причастие в ср.р. ед.ч. + дателна местоименна форма + форма за 3 л. ед.ч. на съм: *забранено ми е, писано ми е, разрешено ми е, позволено ми е, разпоредено ми е, заповядано ми е* и др. (Александрова/Aleksandrova 2019: 88–89).

Всички тези предикативни форми с различна структура се отнасят според съдържанието, което изразяват, към сферата на субективността на човека – чувствена или нормативна на различна основа. Докато на чувств-

вена основа говорим за субективност на индивидуална база, като ориентацията е към егоцентричност в това отношение, при нормативна основа на преден план изпъква генерализираната субективност, тази на нормативния колективен субект, спрямо който трябва да се ориентира всеки индивид, идентифициращ се с общността, за която става въпрос, като приемаща съответната оценъчна норма.

3.2. Алтернации между лични, безлични и дателни конструкции като начин за моделиране на понятието за субективност

Както се вижда от представеното обсъждане, налице са възможности за редуване на лични и безлични (*Имам нужда от хляб – Има нужда от хляб*), на лични и дателни (*Радостен съм – Радостно ми е*), както и на безлични и дателни конструкции (*Весело е – Весело ми е*). При предикативите за емоционално-афективни състояния налице е възможността за тройно противопоставане (*Весел съм – Весело е – Весело ми е*). Тези припознавания и противопоставания в изразните възможности структурират по своеобразен начин полето на субективността в различни нейни прояви.

4. Заключение: Форми за изразяване на субективност с безлични глаголи, предикативи и едносъставни изречения

Основните възможности за изразяване на субективни преживявания и оценки, които намират израз в едносъставни глаголни изречения, са на базата на няколко взаимно допълнителни стратегии на лексикалносемантична, морфологична и синтактична основа, които бяха обсъдени тук. Констатираме, че не само политиките на съгласуване по лице на подлога и сказуемото, но и нарушаването им се използва в българския език за изразяване на различни форми на субективност, която е ориентирана както егоцентрично, така и алтерцентрично.

Полето на субективността се формира според реализацията на първо, второ и трето лице и релациите помежду им, тъй както те се изразяват от личното местоимение и глагола. Специфичното за едносъставните глаголни изречения е, че при тях липсва или е ограничена възможността за съгласуване между подлог и сказуемо по линия на категорията лице при местоимението (или съществителното) и глагола. Налице е също така клас безлични глаголи и предикативи, при които по дефиниция няма място аргумент, който да заеме позицията на подлог в изречението. Тези особености предопределят липсата на подлог Деятел, но в замяна предлагат алтернативи за изразяване на субективност, които не са били тълкувани по систематичен начин като допълващи според своя изразен потенциал тясно егоцентричните с проявено аз.

Базовата структура на субективността в езика е кодирана от граматична гледна точка с оглед на начина на проява и съгласуване по лице на субект и предикат при оформянето на изреченски контур, т.е. на:

- основополагащо синтактично (двусъставни и едносъставни изречения) и
- лексикалносемантично равнище (групи глаголи и предикативи).

Най-добре това проличава тогава, когато съгласуването се ограничава или липсва, както е случаят при едносъставните глаголни изречения, при които се блокира реализацията на 1 л. ед.ч. при местоимението и глагола и корелативната синтактична позиция на референциално ориентирания подлог в именителен падеж. Със средствата на едносъставността намират израз съответно субективни съдържания, които излизат извън обсега на самоосъзнаваните егоцентрично насочени, като *Аз мисля*, където субектът подлог е представен като Деятел на умствената дейност.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Изследването е извършено по проект „Онтология на ситуациите за състояние – лингвистично моделиране. Съпоставително изследване за български и руски“, подкрепен от Фонд „Научни изследвания“, Договор №КП-06-РУСИЯ/23 по „Програма за двустранно сътрудничество България–Русия 2020 г.“.

² Оригинално френско издание на първия том от избраните трудове на Бенвенист излиза през 1966 г. (Бенвенист/Benveniste 1966). Тази книга има необикновена съдба за теоретично езиковедско съчинение, тъй като в разстояние само на 8 години е преведена на основните европейски езици за научен обмен (Бенвенист/Benveniste 1971a; 1971б; 1974a; 1974б; 1974в). Превод на български се появява покъсно (Бенвенист/Benveniste 1993). В някои от цитираните преводни издания се включват и статии, които в оригинал са публикувани във втория том избрани съчинения на Бенвенист (Бенвенист/Benveniste 1974г).

³ Оригиналите на цитираните статии са писани по различно време и са посочени в скоби след съответното заглавие, доколкото те ни дават ориентация за контекста, в който са били публикувани.

⁴ В българското езикознание характерът на тези форми на минало време е бил нееднократно обект на обсъждания. Те са били припознавани или като перфект индикатив, или като евиденциален аорист. В центъра на разногласията е тълкуването на наличната форма на спомагателния глагол *съм* в *е ял* в (5), която не би трябвало да е там при евиденциалния аорист. Както проличава от (6), където съответното съдържание е формулирано по най-приемлив начин на български, виждаме, че е налице градация. Първата форма *е ядял* е по-скоро в перфект индикатив, докато втората *чул* е в каноничен евиденциален аорист. Приемливи в една или друга степен са и алтернативни версии на (6), при които двата посочени глагола се явяват или само в перфект индикатив, или само в евиденциален аорист.

⁵ Ст. Георгиев (Георгиев/Georgiev 1983) причислява към тях и определеноличните изречения, за които също ще стане въпрос по-долу. Ив Недев (Недев/NeDev (1985: 134–135) разграничава също и показателни сказуемно-безподложни (= едносъставни глаголни) изречения от типа на *Ето ключ за вратата на стаята* със съответно показателно местоимение, като се присъединява към мнението на Ст. Стоянов (Стоянов/Stoyanov (1979: 25). За разлика от Стоянов и Недев К. Попов идентифицира показателните изречения като именни, в които предметът на мисълта се показва с помощта на показателни частици и наречия *ей* и *ето*. Спе-

цифично за този вид изречения е обстоятелството, че посочените частици най-често изискват винително местоименно допълнение *го, я, ги* и по този начин допълнението се дублира, както това е в *Ето ги обучава на учителя* (Попов/Попов 1998: 108–109). Същият аргумент се използва обаче от Ив. Недев (Недев/Nedev 1985: 145), за да защити обратната теза – че посочените частици изпълняват сказуемна функция, подлог липсва, а е налице само допълнение, което може да бъде дублирано, както това е в *Ето я птицата*.

Заслужава да се отбележи, че общото между определеноличните и показателните изречения се състои в това, че определен компонент на структурата им (проявен или изпуснат, но иман предвид) отправя към ситуацията, в рамките на която протича разговорът, т.е. функционира на деиктична основа на базата на четворния принцип на комуникацията лице-в-лице *аз-ти-тук-сега*. По тази линия те се разграничават от неопределеноличните, обобщеноличните и безличните. Ив. Недев (Недев/Nedev (1985: 64–65) от своя страна предлага обсъждане на разликите между обобщеноличните и определеноличните изречения по линията на употребата в тях на граматичното лице.

⁶ Егоцентричността се ориентира спрямо субект, който прави или преживява нещо в 1 л. ед.ч. в им.пад. както това е например в *Аз мия пода* или *Аз съм радостен*. Тя е точката на ориентация, спрямо която отчитаме характера на другите прояви на субективност в езика както по линията на идентификация, така и по линията на начин на включване в контекста на комуникативния акт, който се реализира в момента, т.е. спрямо *аз-ти-тук-сега*.

⁷ Недев/Nedev (1985: 19) идентифицира например като определенолично изречението в 1 л. ед.ч. *Останах сам и мъка сви сърцето ми*, където изпускането на подлога *аз* е очевидно мотивирано от възможността за про-дроп.

⁸ Предлаганата тук съпоставка на възможностите да се използват *да*-изречения спрямо такива с *че*- с опора върху първите се предлага тук с илюстративна цел. Систематичен съпоставителен анализ на възможностите в това отношение би изисквал отделна публикация.

ИЗТОЧНИЦИ

- Заимов 2004: *Заимов, Ст.* Миналото. Етюди върху записките на Захари Стоянов. София, Парадокс.
 Стоянов 1977. *Стоянов, З.* Записки по българските въстания. [Разказ на очевидци. 1870–1876. Т. I–III]. София, Български писател (1884, 1887, 1892).

SOURCES

- Stoyanov 1977: *Stoyanov, Z.* Zapiski po balgarskite vastaniya. Sofia, Balgarski pisatel (1884, 1887, 1892).
 Zaimov 2004: *Zaimov, St.* Minaloto. Etyudi varhu zapiskite na Zahari Stoyanov. Sofia, Paradox.

ЛИТЕРАТУРА

- Александрова 2019: *Александрова, Т.* Някои акомодационни характеристики на простите синтактични групи от структурния тип безличен глагол → да-конструкция с личен глагол: V1 (безличен) → даV2 (личен). – *Български език*, Т. 66, № 4, с. 80–103.

- Атанасов 2015: *Атанасов, А.* Класификация на безличните предикати в съвременния български език. – *Български език*, Т. 62, № 3, с. 38–53.
- Бенвенист 1974б: *Бенвенист, Э.* Общая лингвистика. Москва, Прогресс.
- Бенвенист 1993: *Бенвенист, Е.* Езикът и човекът. София, Наука и изкуство.
- Брезински 1984: *Брезински, Ст.* Обобщено-лични изречения. – В: Георгиева Е., Н. Тодорова (съст.) *Изразните възможности на българското изречение*. София, Народна просвета, с. 28–32.
- Георгиев 1983: *Георгиев, Ст.* Едносъставни прости изречения. – В: *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 3. Синтаксис*. София, Наука и изкуство, с. 79–99.
- Георгиев 1991: *Георгиев, Ст.* Българска морфология. Велико Търново, Абагар.
- Иванова 1983: *Иванова, К.* Залог на глагола. – В: *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2. Морфология*. София, Наука и изкуство, с. 236–257.
- Коева 1996: *Коева, Св.* Класификация на българските глаголи. – *Български език*, № 6, с. 22–28.
- Коева 2019: *Коева, Св.* Комплементите в български. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Марин Дринов“ (София, 14–15 май 2019 година)*. София, Издателство на Българската академия на науките „Проф. Марин Дринов“, с. 57–68.
- Коева 2021: *Коева, Св.* Към типологичен анализ на комплементността в български. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. Т. 2. Св. Коева, М. Стаменов (съст.). София, Издателство на Българската академия на науките „Проф. Марин Дринов“, с. 13–27.
- Куцаров 2007: *Куцаров, Ив.* Теоретична граматика на българския език. Морфология. Пловдив, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.
- Маслов 1981: *Маслов, Ю. С.* Грамматика болгарского языка. Москва, Высшая школа.
- Недев 1985: *Недев, Ив.* Едносъставните изречения в съвременния български книжовен език. София, Наука и изкуство.
- Ницолова 1986: *Ницолова, Р.* Българските местоимения. София, Наука и изкуство.
- Ницолова 2008: *Ницолова, Р.* Българска граматика. Морфология. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Осенова 2019: *Осенова, П.* Параметри на нулевата субектност в българския език. – *Лингвистични проблеми*, Т. I, № 1, с. 173–179.
- Падучева 2018: *Падучева, Е.* Эгоцентрические единицы языка. Москва, Издательский дом ЯСК.
- Попов 1998: *Попов, К.* Синтаксис на българския книжовен език. Велико Търново, Абагар.
- Стоянов 1979: *Стоянов, Ст.* Същност и тълкуване на безглаголните показателни изречения в българския език. – В: К. Попов (ред.) *Помагало по български синтаксис*. София, Наука и изкуство, с. 18–26.

Стоянов 1983: *Стоянов, Ст.* Видове глаголи. – В: *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2. Морфология.* София, Наука и изкуство, с. 210–215.

REFERENCES

- Aleksandrova 2019: *Aleksandrova, T.* Nyakoi akomodazionni karakteristiki na prostite sintaktichni grupi ot strukturnya tip bezlichen glagol da-konstruktsiya s lichen glagol: V1 (bezlichen) → daV2 (lichen). – *Balgarski ezik*, Т. 66, N 4, s. 80–103.
- Atanasov 2015: *Atanasov, A.* Klasifikatsiya na bezlichnite predikati v savremenniya balgarski ezik. – *Balgarski ezik*, Т. 62, N 3, s. 38–53.
- Benveniste 1966: *Benveniste, É.* Problèmes de linguistique générale I. Paris, Gallimard, coll. “Bibliothèque des sciences humaines”.
- Benveniste 1971: *Benveniste, É.* Problems in General Linguistics. Coral Gables, Florida, University of Miami.
- Benveniste 1974a: *Benveniste, E.* Probleme der allgemeinen Sprachwissenschaft. München, List-Verlag.
- Benveniste 1974: *Benveniste, E.* Obshchaja lingvistika. Moskva, Progress.
- Benveniste 1974b: *Benveniste, É.* Problemas de lingüística general, t. I. México, Siglo veintiuno editores.
- Benveniste 1974g: *Benveniste, É.* Problèmes de linguistique générale II. Paris, Gallimard.
- Benveniste 1993: *Benveniste, E.* Ezikat i chovekat. Sofia, Nauka i izkustvo.
- Brezinski 1984: *Brezinski, St.* Obobshteno-lichni izrecheniya. – In: Georgieva, E., N. Todorova (sast.) *Izraznite vazmozhnosti na balgarskoto izrechenie.* Sofia, Narodna prosveta, s. 28–32.
- Georgiev 1983: *Georgiev, St.* Ednosastavni prosti izrecheniya. – In: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. Т. 3. Sintaksis.* Sofia, Nauka i izkustvo, s. 79–99.
- Georgiev 1991: *Georgiev, St.* Balgarska morfologiya. Veliko Tarnovo, Abagar.
- Ivanova 1983: *Ivanova, K.* Zalag na glagola. – In: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. Т. 2. Morfologiya.* Sofia, Nauka i izkustvo, s. 236–257.
- Koeva 1996: *Koeva, Sv.* Klasifikatsiya na balgarskite glagoli. – *Balgarski ezik*, N 6, s. 22–28.
- Koeva 2019: *Koeva, Sv.* Komplementite v balgarski. – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik “Prof. Marin Drinov” (Sofia, 14–15 may 2019 godina).* Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite “Prof. Marin Drinov”, s. 57–68.
- Koeva 2021: *Koeva, Sv.* Kam tipologichen analiz na komplementnostta v balgarski. – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik “Prof. Marin Drinov”. Т. 2. Sv. Koeva, M. Stamenov (sast.).* Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite “Prof. Marin Drinov”, s. 13–27.
- Kutsarov 2007: *Kutsarov, Iv.* Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya. Plovdiv, Universitetsko izdatelstvo “Paisii Hilendarski”.

- Maslov 1981: *Maslov, Ju. S.* Grammatika bolgarskogo jazyka. Moskva, Vysshaja shkola.
- Nedev 1985: *Nedev, Iv.* Ednosastavnite izrecheniya v savremenniya balgarski knizhoven ezik. Sofia, Nauka i izkustvo.
- Nitsolova 1986: *Nitsolova, R.* Balgarskite mestoimeniya. Sofia, Nauka i izkustvo.
- Nitsolova 2008: *Nitsolova, R.* Balgarska gramatika. Morfologiya. Sofia, Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski".
- Osenova 2019: *Osenova, P.* Parametri na nulevata subektnost v balgarskiya ezik. – *Lingvistichni problemi*, T. I, N 1, s. 173–179.
- Paducheva 2018: *Paducheva, E.* Egotsentricheskie edinitsy jazyka. Moskva, Izdatel'skij dom JASK.
- Popov 1998: *Popov, K.* Sintaksis na balgarskiya knizhoven ezik. Veliko Tarnovo, Abagar.
- Stoyanov 1979: *Stoyanov, St.* Sashtnost i talkuvane na bezglagolnite pokazatelni izrecheniya v balgarskiya ezik. – In: K. Popov (red.) *Pomagalo po balgarski sintaksis*. Sofia, Nauka i izkustvo, s. 18–26.
- Stoyanov 1983: *Stoyanov, St.* Vidove glagoli. – In: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. 2. Morfologiya*. Sofia, Nauka i izkustvo.

✉ Проф. д.ф.н. Максим Стаменов

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, София 1113, България

✉ Prof. Maxim Stamenov, DSc
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
Boul. Shipchenski prohod 52, bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

ORCID ID: 0000-0003-4907-533X